

José Sorrolla.

Opgenomen in Albalate op 7 september '89.

J: Ik heet José Sorrolla y Barrazon (?) en ik ben 84 jaar. Ik ben niet geboren in dit dorp maar ik heb er wel gewoond. Pues, 17, 18 jaar heb ik er gewoond, totdat de oorlog was afgelopen, nee we moesten al voordat de oorlog was afgelopen, vertrekken. In maart, en hij duurde nog 8 maanden, moesten we al vertrekken, en de oorlog duurde nog langer en van Cataluña vertrok ik naar Frankrijk en toen de oorlog afgelopen was, want het duurde tot april tot de oorlog was afgelopen.

H: Je bent vertrokken met heel veel mensen uit het dorp? Het was toen iedereen vertrok?

J: Pues, Claro, claro. Meer dan de helft van het dorp vertrok hiervandaan.

H: En waar ben jij naartoe gegaan?

J: Hiervandaan ben ik naar Cervera vertrokken en van Cervera werd ik opgeroepen voor militaire dienst en moest ik me melden, incorporar a la armada, maar toen als soldaat. Maar ik had al 8 dagen gediend en ik vertrok als vrijwilliger, maar dat was falso. Want toen ik naar de Pyreneeën vertrok, was dat al om naar Frankrijk te vertrekken want de oorlog was toen al verloren. Bueno, en, vamos alla, y yo, contento, omdat ik toch al nooit ver weg was geweest en de oorlog was bijna afgelopen en verloren. En we gaan daarheen en ik, tevreden, omdat ik nog nooit ver weg geweest was, boem, en de oorlog stond op het punt beëindigd te worden en ik.. a bajar, a bajar, a bajar, a bajar.. en we gingen zo ver mogelijk van ze vandaan, van ze weggegaan, in Tortosa.. in Tortosa.. in plaats van naar de Pyreneeën, zo ver mogelijk er vandaan.

H: En daar namen ze je te pakken?

J: No, no, no, oi, oi, toda la fuerza paso alli.. alle krachten waren verzameld en er was maar één brug van daar, van Tortosa, tot aan de Pirineos en daar moest iedereen overheen.. en ik zat in Tortosa en kwam tot de ontdekking dat we de brug al waren overgestoken, want we waren een brug overgegaan en daar bij een helling.. daar zaten zij.. en sneden ons de pas af. En we verlieten Tortosa en gingen naar Tarragona en daar kwamen we om 6 uur 's morgens aan en om 11 uur 's morgens om elf uur, we noemden het nog ochtend, trokken zij binnen.. ik weet niet hoe ik je het moet zeggen.. de fascisten of de nationalen.. daar, he.. Y allez.. y para atras, para atras.. y para atras.. en uiteindelijk kwamen we in Barcelona aan..

En in Barcelona.. het zal, no sé, het zal de 24e januari geweest zijn dat we daar waren.. en ik.. die nacht.. verliet bij één punt Barcelona en midden op de dag waren de fascisten al op het Plaza de Cataluña.. y allez.. tirar para adelante.. naar de richting van Mataro.. en daar was een andere gewapende groep neergezet.. van Carlos Aroz (?)..

(Valero: daar was ik bij..)

J: ..en die hielp ons om Mataro voorbij te trekken.
Y se fui andando.. y se fui andando.. para la frontera..

H: Met veel mensen?

J: Claro, con mucha gente.. met veel mensen.. om de grens over te steken.. want wij.. omdat alles al verloren was en er altijd wel iemand was die bajaba.. die minder werd.. en moest achterblijven die zich op liet pakken.. maar degene met een beetje verstand, die niet "ignorante" was.. nu geen vragen stellen.. maar maken dat je wegkomt.. a marchar.. als je niet wilt verliezen..

H: En hoe ging het bij de grens?

J: Bij de grens kwamen we aan op de 4e februari.. ik geloof dat het de 4e was.. en we saltemos la frontera, we saltemos.. en toen was het al nacht, ya venia la noche, en daar kwamen we een huisje voor koeien tegen, een koestal.. en daar brachten we de nacht door. Maar we waren al tevreden omdat we al aan de andere kant waren.. we zaten al aan de andere kant.. En pues, allí.. we aten wat we meegenomen hadden.. en tussen de koeien maakten we vuur.. we legden er vuur aan en de volgende dag vertrokken we en werden we opgewacht door de gendarmes van Frankrijk..

H: Om wat met jullie te doen?

We werden toen in een hooischuur gebracht, een schuur waar ze het hooi voor de koeien opslaan.. en ze zeiden tegen ons.. le brigadier.. dat we als we wilden naar Spanje terug zouden kunnen gaan, maar nee. Want diezelfde nacht hadden ze de grens geopend voor allen die.. voor wie dan ook, die van hier vandaan wilde vertrekken. En we sliepen daar 2 nachten en toen brachten ze ons naar een andere plek en toen we daarvandaan waren vertrokken sliepen we in de kerk, hahahaha. Nooit was ik de kerk binnengegaan en nu, oi, oi, oi, oi. Besef je wat dat voor ons betende? En de cura.. tussen ons in.. hahaha.. tussen ons die tegengesteld aan hem waren.. Hij gedroeg zich goed, die behandelde ons best.. we hadden te eten en we konden slapen.. En daarvandaan brachten ze ons over naar het kamp.. In het kamp..

H: Kamp? Concentratiekamp?

J: Concentratiekamp, si, si, si, si. Ja, en Argeles del Mar, wat denk je. En daar brachten we een tijdje door maar ze maakten toen andere kampen en die waren beter gecontroleerd en ze begonnen ons van dat kamp weg te halen en brachten ons naar de de andere kampen over die beter gecontroleerd werden.. Daarna ze brachten mij naar St. Cyprien.. en daarna zat ik in Agde.. daarna in Barcales (?) en daarna in Argeles sur Mer. En daarna, por salir(?) hebben ze me overgebracht naar een kamp dat Bram heette. En daarvandaan ging ik in de landbouw werken..

H: Voor de Fransen of voor de Duitsers?

J: No, no, no, voor de Fransen. De Duitsers waren daar toen nog niet aangekomen. no, no.

H: Hoe hebben ze je in de kampen behandeld. Goed, of hoe?

J: Ik kan niet zeggen dat ze me slecht behandeld hebben.. maar dat ze me zeer slecht te eten gegeven hebben en.. ik kon niet lieten roken en dat ze.. We hadden geen cent.. niets.. maar ze hebben me niet slecht behandeld en ik heb ook niet gezien dat ze anderen slecht behandeld hebben, helemaal niet..

H: En je kon je vrij bewegen?

J: Si.. je liep van het ene.. naar het andere.. naar de andere barakken.. si.. Alles.. alles.. je kon naar iedere hoek waar je maar wilde.. Ze gaven ons die vrijheid.. maar de maaltijden lieten te wensen over.. zeer veel.

H: Hoeveel tijd heb je in totaal in kampen gezeten ?

J: Alles bij elkaar een jaar. En toen vertrok ik en werkte ik 7 maanden.. 7 en een halve maand in een ferma.. in een huis op het land.. maar intussen was de Duitser al binnengetrokken. En ik vertrok daar met een contract. Maar toen de Duitsers kwamen was voor ons alles.. para pique. Ze kwamen ons bevrijden.. de Duitsers.. hahaha.. stel je voor.. voor mensen.. die zoals ik waren.. hahaha.. Maar je had een kontrakt.. en je ging er vandoor en de gendarmes pakte je op en zeiden tegen je; "waarom ga je weg? ga maar niet weg".. si, si.. Want ze hadden heel veel behoefte aan boeren.. want de Fransen.. gemobiliseerd.. en de vrouwen, pues claro, die konden niet wat de mannen deden en die zochten mannen.. en na die 7 maanden...

H: Heb je veel van die oorlog gezien?

J: Ah, no, no no.. ik had al genoeg gezien van de Spaanse oorlog, nee, nee. Niets, niets. Het tegenovergestelde, het tegenovergestelde... apartarme de ellos.. Het bos in, het bos in. Op zo'n 25 kilometer van hun vandaan.. no habiamos ningun.. niets.

We werkten hard.. heel hard.. ze betaalden ons goed.. We werkten heel hard.. maar goed.. we werkten volgens een dagtaak en dat was heel zwaar.. maar we waren tevreden.. omdat we tenminste te eten hadden.. en daar was het zoals de Fransen zeggen over het land.. we hadden alles van het land, en we hadden brood te eten en we verkochten.. van allerlei dingen en zo hadden we te eten. En zo brachten we die tijd door.. en daarna kwamen de Amerikanen. En de Duitsers zetten het op een lopen.. terwijl ze dapper waren, valiente.. toen zekwamen.. en zoveel indruk hadden gemaakt.. toen ze vertrokken.. was dat in paniek.. en compasión.. si, si.. in paniek...

H: Waar werkte je toen? Want nu woon je in Tours.

J: Toen werkte ik ook al vlakbij Tours.

Toen al. Toen ik daar (uit Spanje) wegging.. was voor mij alles hetzelfde. Ik was hier 25 dagen dat de zon was onder gegaan en na die 25 dagen had ik had geen flauw idee waar ik was.. of waar de zon zou ondergaan.. hahaha.. dat is hoe ik Frankrijk heb leren kennen... dat was voor mij Frankrijk.

H: Je sprak ook niets van de taal?

J: Ik sprak niets.. ik kon niets verstaan of spreken... niets, niets.

H: Net zoals Maria vertelde over die moeilijke eerste jaren?

J: Pues.. claro..

H: Hoelang heb je in Frankrijk gewoond zonder in Spanje te zijn geweest?

J: In het jaar dat Franco stierf.. in '75.. dus vanaf 15 jaar geleden.

(Diskussie met de achternicht die dit ontkent.)

Ana: O, nee, dat heeft zeker 5 jaar geduurd na de dood van Franco voordat je hier weer geweest bent.

J: Zoveel jaar is dat niet geweest.. nee, dat was eerder.. een jaar kan er tussen gezeten hebben.. maar niet zo veel. Als je in Fraga kijk.. was ik de eerste die kwam.. vele andere waren bang.

H: Waarom bang?

J: Omdat.. ondanks dat Franco dood was.. ze nog steeds niet zouden kunnen terugkomen.

H: Want?

J: Want.. hoewel Franco dood was.. en al die dingen waren gebeurd.. dat ze dachten dat het allemaal nog niet zo veranderd was dat ze terug zouden kunnen komen.

H: Hoe trof jij dat het dorp aan?

J: Fraga?

H: Nee, Albalate.

J: Hier ben ik niet teruggeweest toen ik de eerste keren kwam. (De eerste keer is nu.?)

De eerste keren had ik angst.. claro.. si.. De eerste keer.. niets van dit alles.. wilde ik niet.. nee. Later wel.. toen kwam ik hier ieder jaar.. maar, si.. in het begin niet.. er bestonden twijfels.. er was twijfel.. (Valero: hij was bang).. ik was bang.. bang.. en de mensen die hier zijn gebleven..

Oi, oi, oi.

H: En als je nu zo door het dorp loopt voel je niets van angst of zo?

J: Nu, op dit moment? Niets. Als nu iemand iets tegen me zegt.. no nada..

H: Kun je je nog iets van de verkoop van de terreinen van de Duque de Solferino herinneren, na zoveel jaren?

J: Niet precies.. niet precies. In '29 werd de republiek gevestigd, nietwaar?

H: No, mas tarde.

J: Nou.. in '31 dan. Het was na de republiek. Want degene die daarmee een begin heeft gemaakt en die het initiatief genomen heeft.. was de vader van de schrijver Sender uit Alcolea.. of liever uit Chalamera.. Jota Sender.. si. Hij was er mee begonnen.. en die man.. z'n vader zat in Huesca... (onduidelijk).. die zocht hulp.. En daarna werd er een raad opgericht.. en met andere middelen.. met andere middelen.. want wij hadden helemaal niets.. maar.. maar ze hadden ons 20 duizend pesetas gestuurd.. ze hadden een nota gestuurd van 20 duizend pesetas.. op z'n minst.. uit Barbastro.. want we hadden niets.. we moesten verkopen.. daarom zeg ik je dat die man een pillette moet zijn geweest.. En ik herinner me dat die man eens kwam en zei.. die man.. en die zei het ons.. en we twijfelden.. maar het bleek dat hij gelijk had.. Hij zei.. "die".. hij bedoelde de monte.. "deze zone is een goede zone om fruit te telen." Dat zei die man toen al.. hier kunnen jullie goed appelbomen planten.. en perenbomen.. en zo.. en wij.. ik zei het je al eerder.. we waren tontos.. stommelingen.. maar de stommelingen zeggen ook wel eens iets.. en wij geloofden het niet.. maar als je nu die appels en

peren ziet.. Ja.. dat zei die man al.. de vader van Sender..

En iets moet die zoon van z'n vader gehad hebben.. want. Deze zone is goed voor fruit.. en het was hij die dat op een of andere manier hier ingevoerd had.. en ergens moet hij dat vandaan hebben gekregen..

H: Jullie hadden toen ook een terrein gekregen?

J: Claro. Dat kocht hij.. die José Sender.. ik niet.. mij hebben ze het gegeven. Claro.. ik had een perceel.. net als iedereen.

H: En je broers ook?

J: No, no, m'n broers niet.. alleen ik.

H: Waarom jij alleen en zij niet?

J: Omdat de een ergens diende.. servía.. en de ander in Almacellas werkte.. voor een baas..

H: In jouw familie hadden jullie CNTistas en bijna fascisten. Hoe was dat thuis?

J: De vorige keer nog.. oei.. het was bij ons thuis nooit rustig.. je kon nooit gerust zijn.. en nog steeds..

H: Maar bijvoorbeeld in '33. Jij aan de ene kant en je broer aan de andere kant?

J: Ja.. maar daarover praat ik liever niet.. dat is muy delicado om daar over te praten. Je kunt er hier maar beter niets over zeggen. En voorzichtig he.. ik draag het hier.. en woorden zijn anders.. er zijn dingen waarover je beter niet kunt praten..

(Onderbreking. Over konkrete feiten wil hij tegen de recorder niets kwijt, over ideeën wel.)

J: Onze meningen verschilden. Hij diende (bij een baas) en ik ging met de anderen naar de jornal. Hij had er geen belangstelling voor.. nergens.. maar hij diende dan ook.. he. Ze vertelden me kort geleden nog: 'die oom Mariano die had nergens belangstelling voor, je moet proberen hem te veranderen'.. haha.

H: Jij beschouwt jezelf als CNTista?

J: Claro, claro.

H: En je broer was meer?

J: Si.. die was altijd voor de bazen.. en nog steeds zal hij voor hun stemmen.. claro.

J: Maar het was toen.. in die tijd.. handelden we misschien wat te hard.. misschien wat al te sterk.. we hadden niet zoveel gelijk als we toen dachten.. maar we waren jong.. en ik was maar steeds.. die lios.. van.. ibamos.. ibamos.. ibamos.. en fuimos. M'n vader die was toen al thuis.. en die maakte zich zorgen of die wel z'n sigaartje kon roken en zo.. maar meer niet.. het was meer iets tussen broers.

H: We hadden het over 1933. Kun je je nog herinneren wat jullie toen deden?

J: We gingen allemaal naar het Centro Obrero.. daar zaten zij.. en we maakten eten voor ze klaar.. en we liepen de wacht.

We leefden in het comunismo libertario.. hahaha.. er was geen enkele controle.. geen enkele controle. Hahaha..

Toen verbrandden we niets van geld of papieren.. we hadden er toen geen tijd voor. In 1936 wel.. toen vergaarden we al het geld uit het dorp bijeen.

In 1933 sloten we alleen de rijken op.. natuurlijk.. claro.. de rijken.. de rijken.. want zij waren de vijand en ze waren gevaarlijk...

Er waren heel veel rijken in het dorp die we op hadden gesloten.. ik weet niet hoeveel.. maar veel. Er waren ook veel armen in het dorp.

Maar we hadden aardig wat rijken opgesloten.. heel veel.. in een dorp zo klein.. De zaal waarin we ze hadden opgesloten was niet zó groot.. maar het centro had een mooie zaal.. en daar zaten zij.. Ik weet niet hoeveel 't er precies waren.. maar ze waren met behoorlijk veel..

En toen.. na die drie dagen.. kwamen de guardias. Uit Zaragoza konden ze niet komen want daar was ook rotzooi.. en uit Huesca ook niet.. dus ze moesten helemaal uit Navarra komen.. uit Navarra moesten ze helemaal komen.. en toen ze hier aankwamen.. was het verhaal uit.

Afgelopen was het.

We moesten wel proberen weg te komen.. want wapens hadden we nauwelijks, een paar escopetas.. en verder niets.. om te verdedigen.. konden we beter vluchten, si no.. en waartoe?

Ik woonde toen in Calle del Sarten.

We implantemos entonces nada.. we wisten niet wat we moesten doen. Er was een beweging.. maar we wisten niet hoe we alles moesten veranderen. We wisten dat we nu in het comunismo libertario leefden en dat was het. Wat we moesten doen dat wisten we niet.. hahahaha.

Beginnen dat konden we.. maar wat we daarna moesten doen.. nee. En dit bleef tot we moesten vertrekken.

Ik vertrok.. net als iedereen hier.. en samen met José Sender en z'n broer. En een broer van Macuca.. die heette Felix en die was blind.. die ging naar Lérida en daar heeft José voor hem gewerkt. Dat hebben ze me verteld en dat kan wel waar zijn. Dat ze samen vertrokken zijn dat wel.. want dat heb ik gezien.. en hij kon alleen niet vertrekken.. want hij was blind.. En zij wisten naar Huesca te komen.

Wij kwamen niet zo ver.. want het regende heel hard.. en we gingen richting Lérida.. en daar werden we gepakt.. en dat was misschien maar goed ook.. want de guardia civil in Lérida.. dat was al Cataluña.. die waren niet zoals die hier.. die waren een andere natie.. ze waren niet zoals hier.

We hebben vier tot vijf maanden gevangen gezeten.. en ze lieten ons vrij.. ze lieten ons weer vrij.. en dat was het.. maar zonder proces of iets.. vier tot vijf maanden en een aantal bleef nog vast zitten.. 4 of 5.. totdat de amnestie van de republiek kwam. Een broer van Eusebio zat zolang vast en een zekere Baron.. zo'n 5 of 6.. een Ferrer.. een Granero. Tot dat het Volksfront kwam in februari '36. Die dag.. toen voor het Volksfront.. toen heb ik gestemd.. de enige keer in m'n leven.

De burgemeester was naar me toegekomen en die zei: 'morgen zit je aan de tafel'.. En ik zat er.. aan de tafel om op te schrijven

wie er was gekomen.. die.. en die.. te tellen.. en zo. En we wonnen alles.. el copo..

En zij begonnen zich al voor te bereiden. De beweging van curas.. frailes.. monjas.. de meest rechtsen van Spanje begon toen al.. claro.

Er waren militaire voorbereidingen.. dat is duidelijk.. een conglomeraat..met de cura aan het hoofd.

H: En hier in het dorp ook?

J: Nee.. de cura hier niet.. die kwam niet terug.. die ging naar Fraga en daar hebben ze hem gedood. Hij was bang en hij ging ervandoor.. maar in Fraga hebben ze hem gedood. Maar het waren geen mensen uit Fraga die hem gedood hebben.. maar het waren mensen uit Barcelona. De cura van hier.. duidelijk dat hij fascist was.. maar meer met sympathie voor Jose Antonio.. hij kwam niet van hier maar hij was een kind van Fraga.

H: Hoe lang heb je in '33 in de gevangenis gezeten?

J: Op z'n minst vier maanden.. of vier en een halve maand.. het was al april toen we eruit kwamen..

H: Hoe werden jullie daar behandeld?

H: We zijn niet mishandeld of zo.. want dat had geen zin om ons te mishandelen.. dat had geen waarde. Want zodra ze dat zouden doen.. we waren met velen.. dan zouden we alles laten zoals het was.. en met een hungerstaking beginnen.. en dat wilden ze niet. Die mensen.. de direktoren van de gevangenis.. die waren bang ze hadden al eens met een hungerstaking te maken gehad. Ik heb ook 2 keer meegedaan met een hungerstaking..

En het is niets.. het stelt niets voor.. een hungerstaking.. maar er wordt over gepraat.. en cuidado.. he. We zaten in aparte cellen en we gingen in hungerstaking en toen werden meteen alle celdeuren naar degang opengezet.. als we met die staking ophielden.. En op die dag was er een boef.. dief.. ladron.. bueno.

(Onverstaanbaar.)

En de direktor riep de leden van het comitee bij zich, we hadden meteen een commissie gevormd.. en gehoorzaamde meteen aan de eisen.

En in Frankrijk hebben we ook een keer een hungerstaking gehad en ook met resultaat.. dat was in het kamp.. het concentratiekamp.

H: Maar jullie hadden al honger?

J: Pues.. si.. we hadden honger.. maar we begonnen een hungerstaking.. claro.. dat we al honger hadden.. hahahaha. De hungerstaking is een sprookje.. een verhaaltje.. weet je.. maar het is een verhaaltje met effect. Want de kranten en zo.. En de direktoren.. jodo.. als zich een geval van hungerstaking voordoet.. hahaha.. stoppen.. stoppen.

In de kampen deden we het om meer vrijheid te krijgen. En van tijd tot tijd riepen ze iemand.. om te castigar.. af te ranselen.. ze sloegen teveel.. heel veel.

Dit was in het kamp.. in een van de 5 kampen waar ik gezeten heb. En we hebben daar 2 keer een hungerstaking gehouden en dat beviel de direktoren niets. Ze hebben de verantwoordelijkheid en omdat ze onder een ministerie vallen.. oi.. en als er dan een

hongerstaking uitbreekt.. pues..
Maar claro.. met de falangisten.. onder hen.. dan heeft een
hongerstaking geen enkele waarde.

(Valero: Maar wij hadden in Lerida in '46 een hongersstaking.)

J: Dat kon omdat het al wat begon af te zwakken.. flojando.
Wij voerden die staking uit met compañeros.. claro.. maar ook met
iedereen die er verder was. We zaten altijd met mensen van ook
andere partijen.. claro.. we zaten met alle partijen.. toen de
oorlog in Frankrijk aan de gang was.

(Valero: Wij zaten in '46 alleen met CNTistas.. ze pakten ons met
680 man op in de mijn.. alleen maar omdat we bij de CNT zaten.)

J: Maar daar waren er van groeperingen... Er waren CNTistas en
die werden niet goed behandeld.. die hadden het slechter. Net als
de vrouwen.. De vrouwen waren nergens.. bij geen enkele groep
ingeschreven.. maar omdat het vrouwen van ons waren.. werden ze
slecht behandeld.. claro.. zo ging dat.. en nog.

En hier in het dorp hadden we CNTistas.. een enkele socialist..
die net zo goed als een CNTista was.. cuidado, he.. hij heette
Felipe Galinda.. niet Gonzalez.. maar Galienda. (?) Hij droeg de
batuta.. en hij werkte als de besten. Hij heeft hier in het dorp
nog een broer. Felipe Galindo heeft hier nog een broer. Je moet
de mensen hier maar eens vragen wat ze van hem vinden.

H: De jaren na '33, waren die hier heel erg anders? De situatie
was erg veranderd?

J: Hombre.. na '33.. hier.. viel de beweging terug.. viel die
behoorlijk terug. In het begin viel alles terug.. overal.. met de
gevangenschap en zo.. maar later won die weer aan kracht.. maar
hier bijna niet.. Of samen er tegen aan.. of niets.. Later ging
het wat beter.

H: Wat deed jij de eerste dag van de oorlog?

J: De eerste dag van de oorlog.. de 19e in Barcelona.. de 20e of
de 21e hier.. en de 25e naar Zaragoza.. daar gingen we heen..
riepen ze ons naar op. Ze hadden een brigade gevormd en daar
riepen ze ons heen. Met Melchor.. met hem ben ik daar geweest..
maar hij was er al eerder heengegaan.. Pues claro.. er zijn van
die zaken waarover men.. als je de krant leest.. men zingt..
zingt.. zingt.. en teveel.

Toen ik naar de kolonne van Durruti ging had zich de 7e centurion
gevormd en daar zat Melchor bij.. die centurion was toen nog niet
volledig. En ik wist dat Durruti met drieduizend man uit
Barcelona.. was vertrokken.. dus bueno.. wij gaan ook..
En ze deelden ons in.. als er weer 100 man bijeen was.. weer een
centurion.. de 9e.. de 10e.. en ik kwam bij de 7e centurion.

(Valero: ik bij de 13e.)

J: Ik zei al dat er 3000 mannen bij waren.
Uiteindelijk kwam ik aan het front.. met Melchor.. este.. en met
anderen.. die we konden vertrouwen.. en daar lagen we een hele
tijd. En toen.. om uit te rusten.. kwamen we hier naar Fraga.. en
naar dit dorp.. en toen naar Zaragoza.. daar gingen we heen.. en

daar trokken ze zich terug.. En toen ze ons militairen maakten.. het was toen dat ik me terugtrok para bailar.. toen trok ik me terug..

Toen ging ik aardappelen poten.. en daarna zaaien en trillar.. entonces alles wat er maar te werken viel.. Hier in het dorp.. si, si, si.. Ik pootte aardappels.. voor de kollektiviteit.. alles wat er maar te doen veel..

H: En dat was ook toen je je stuk grond bij het kollektief voegde?

J: Si, claro.. alles..

H: En toen je terugkwam kreeg je toen meteen een cargo, een verantwoordelijke post?

J: No, no.. nada... toen ik daar zat niets. En ik kwam hier om te werken.. niets.. En toen daarna.. op zekere dag.. hay que formar la cooperativa.. toen moest de cooperatie worden opgezet en toen riepen ze mij.. daar in het paleis was het, he.. en ze benoemden mij.. maar ik wilde niet echt.. want het was een veel te grote post voor mij.. En ik.. wat gedaan moest worden moest gedaan worden en dus.. vamos a ver.. Ik redde het.. me defendía.. ik wist me te weren.. ik kreeg het voor elkaar..

H: Met hoeveel mensen ben je ermee begonnen, met de cooperatie?

J: Met de cooperatie? Met het hele dorp.

H: Maar met het opzetten ervan?

J: Om hem op te zetten waren we met een kommissie van 5.. maar in werkelijkheid, resulta que, dat wij de enige waren.. (met María la Macuca.) Ik sloeg de dingen op.. en zij deelde ze uit.. De anderen.. deden niet veel.. Maar er was een kommissie.. want de cooperatie was van het dorp.. en iedereen.. iedereen.. iedereen hat recht op hetzelfde.. het was niet van.. : 'hier heb jij iets anders'.. nee..

H: Maar er bestond de kollektiviteit, en daarnaast bestonden er ook privé-bezitters?

J: Claro, claro, claro. Degeen die niet bij het kollektief zat.. die was privé-bezitter.. en daar waren er veel van, he.. verschillenden.. si, si, si.. En ze hebben tot aan 2 kollektieven opgericht.. haar broer Gabriel.. en de ander.. de jongere.. Een andere.. apart van de eerste.. maar die functioneerde hetzelfde.. die regelde alles alleen zelf.. maar die deed hetzelfde..

H: Die privé-bezitters, aten die van hun eigen grond?

J: Claro, ze moesten van hun eigen grond eten, claro..

H: En daarnaast konden ze goederen in de cooperatie krijgen?

J: Claro.. En ze hadden ook recht.. als ze graan hadden om dat aan de cooperatie te verkopen..

(Valer: ze waren verplicht dat aan de cooperatie te verkopen.)

J: Ahaa.. claro..

H: Ze konden dus niet aan anderen verkopen?

J: No, claro.. Alles voor de cooperatie. En, zoals ik je al eerder verteld heb.. op zekere dag.. kerstmis naderde al.. en omdat de alcalde alles ongedaan wilde maken.. dat was de broer van Melchor.. Het werd kerst en hij zei.. jullie moeten puntos a

repasar a la cooperativa.. zaken naar de cooperatie brengen.. En toen was.. de secretaris was hij toen.. en er kwam toen een man uit de Brunete... jullie herinneren je nog wat de Brunete is..

(onderbreking, einde kant 1.)

J: .. het is niet zoals het toen was.. We telden hoeveel er in de kas zat.. en dat was het.. en die man zei...: 'hebben jullie zoveel in 1 kas' (Onduidelijk?)

Y en total.. voor iedere mercancia.. daar legden we 15% bovenop.. 15%.. en tegenwoordig la aplican por lo menos un 30%..

En later.. er bestonden al veel ruilgoederen.. en die waren de vroegere prijs.. tegen de prijs van voor de oorlog.. en we verkochten ook.. tegen de prijs van voor de oorlog..

En dat was moeilijk te bedenken.. en de mensen realiseren zich dat niet.. want, claro.. een cooperatie moet op gang gehouden blijven.. Met die 15 % die we erbovenop legden.. kochten we bijvoorbeeld kleding en die kochten ze dan.. want de cooperatie moest dat doen. En de mensen.. pues.. de mensen.. wel die hielden hier niet van.. die willen dit niet.. want die willen de 30% betalen en zijn daarmee meer tevreden.. Maar wij hadden.. de 15%.. want we moesten leven.. en dat meisje moest verdienen.. en ik ook.. ik ook.. En dan hadden we nog uitgaven voor het transport en andere kosten om iets aan te schaffen..

H: Om dit zo aan te pakken was vooral een idee van jou?

J: Esto.. si.. Dat wil zeggen.. op de eerste vergadering stelde ik de 15% voor.. en tot en met de gemeenteraad was het daar mee eens.. en de alcalde.. de granero.. want die moest dit bekrachtigen... En de alcalde die werkte daar in hetzelfde gebouw.. en el mismo lugar..

H: Je kunt je ook nog herinneren dat de kommisten kwamen, nietwaar? Veranderde er veel?

J: Si, si, pero.. Maar hier gebeurde er iets heel vreemds.. heel vreemd.

Het comitee en alle anderen die moesten er vandoor.. Maar ik.. omdat ik geen enkel... niets geen cargo daarvoor gehad.. en María.. dezelfde.. die zei.. : 'Ga jij er niet vandoor, José?' En ik: 'yo? Waarom zou ik?'.. en zij: 'ze zijn er allemaal vandoor gegaan..'

(?En hij maakte een pakketje klaar voor als hij toch weg moest, en de anderen waren naar de Roja y Negra vertrokken? Onduidelijk)

En omdat de alcaldes alles weer ongedaan wilde maken.. terug naar hoe het was.. maar hij kon het niet.. hij kon het niet omdat die dat niet kon.. en het werd gered.. werd gered.. en ik heb het je al 30 keer gezegd.. het werd gered door Carrasquer.. door José Carrasquer.. hij was het.. want hij was.. erg intelligent.. En wij waren dat niet.. wij.. dat heb ik al dertig keer gezegd.. y se queda esto.. mas pelado.. maar por José Carrasquer kwam dat... En we wisten de alcalde het pad af te snijden.. want die wilde alles weer zoals vroeger maken... Het was de gobernador.. hij wilde het ook wel.. maar hij had opdracht gekregen van de gouverneur.. die kwam uit Huesca.. maar die zat in Caspe.. Hij was een socialist.. maar de kommunisten aten hem op.. en hij werkte.. zoals veel socialisten.. hij werkte voor de kommunisten.. En Negrin was socialist geweest.. maar toen hij de

macht kreeg was hij al kommunist.. Negrin was toen de chef.

H: War gebeurde er konkreet in het dorp? Je vertelde me eerder iets over de burgemeester, dat hij graan in de irrigatiekanalen had gegoooid, of zo.

J: In de acequia? Si, hahaha.. Maar dat is een lokaal probleem, he..

H: Maar wel belangrijk.

J: Si, jaar wel belangrijk.. dat is het..

Dit was een van de vele incidenten, voorbeelden van de strijd tussen rijk en arm. De rijken hadden meer grond dan de armeren. Toen de bevoeiingskanalen gegraven waren, werden die door iedereen schoongehouden. De rijken probeerde de bevoeiing van de gronden van de armen te verhinderen en gooiden stro en graan in de acequias.

H: Toen de kommusten kwamen, hadden die dekreten bij zich, of andere papieren?

Ana: Toen de burgemeester geïnstalleerd werd, vertelde je eerder, waren er papieren, dat alles wat zich op het grondgebied bevond van het dorp, bezit was van het dorp.

J: Nee, dat was niet de burgemeester, dat was eerder.. dat was de beweging.. dat was de organisatie.. en dat was ook niet alleen in het dorp, dat was algemeen.. We hadden een vergadering met de comarca en daar werd afgesproken dat alles wat zich in de termino municipal bevond, van die gemeente het bezit was.. En die kudde die bevond zich hier en die werd van ons.

En de burgemeester werkte voor de kommunisten.. hij was geen kommunist maar hij werkte voor ze.. Hij werkte voor de kommunisten.. hij was geen kommunist.. maar hij werkte voor ze.. totdat de UGT gevormd werd.. la UGT nueva werd die genoemd. Die UGT werd door de kommunisten opgericht.. een politieke strategie.. en hun lidmaatschapsbewijs was ook niet hetzelfde als die van de andere.. het wat de UGT nueva.. dat was was hun strategie.. En hierbij sloten zij zich bijna allemaal bij aan.. bij de UGT Nueva.. maar zij waren allemaal kommunistisch geïntereerd..

H: Hier in het dorp waren veel mensen van die UGT nueva?

J: No.. no.. Er waren er 2.. en een van hen was valiente.. en de ander de alcalde..

H: Hoe probeerde die alcalde precies een eind te maken aan de kollektieven?

J: Alles wat die alcalde deed was voor de kommunisten.. en Mantecon was daarvoor socialist en was overgestapt naar de kommunistische partij..

H: Wat deed de burgemeester? Riep hij een vergadering bijeen, of stelde hij een brief op?

J: Toen zij kwamen.. maar dat heb ik al verteld.. wil je het nog een keer horen?

Pues.. op zekere dag kwam een schrijven van de goeverneur.. dat de kudde teruggegeven moest worden aan een weduwe in Esplus.. de naam kan ik je niet zeggen.. en dat is het.. en de burgemeester zei: "de governador die heeft dit gestuurd.." en hij wilde dat we

er een akte van opstelden.. die we moesten ondertekenen.. En we schreven de akte en we ondertekenden.. de akte.. dat de gemeente akkoord was gegaan.. Maar de gubernador had hem gestuurd.. En ik ging naar José Carrasquer en vertelde hem dit alles.. en hij maakte me voor gek uit.. en hij had gelijk.. en ik zei tegen hem: 'Mira, José.. ik wil niet meer terug naar de gemeenteraad'.. en hij zei: 'het is juist nu dat je er wel heen moet gaan.. nu dat je dit toegetaan hebt.. nu moet je gaan'.. En hij zegt.. hij zegt..: 'en moet je opletten, het zal nu niet lang meer duren dat er zelfde dingen zullen gebeuren'.. en na een week.. na twee weken.. kwamen er papieren dat de fincas, de gronden alles, alles.. teruggegeven moest worden aan de vroegere eigenaars... van de goeverneur.. En de burgemeester zei: je moet aktes hiervoor opstellen'.. En ik: 'actas? We kunnen aktes opstellen wat we willen, maar ik onderteken geen enkele acta.. De goeverneur de stuurde, gaf bevel.. en de burgemeester moet het uitvoeren. Ik teken niets'.. En toen zei hij: 'misschien zijn dit er ook wel erg veel. Laten we het maar laten zitten.' En hij liet het zo.. het bleef zo..

Maar als het aan de goeverneur gelegen had.. was alles van het kollektief ontnomen, zou alles ongedaan gemaakt zijn. En als we aktes opgesteld zouden hebben en ondetekend.. dan zou het de gemeenteraad zijn geweest die zich hiermee akkoord had verklaard.. met de gubernador.. dat was een truc.. dat het niet de goeverneur was.. maar dat wij ons akkoord verklaard zouden hebben om alles ongedaan te maken..

H: En het is hierom dat je eerder zei dat José Carrasquer de kollektieven had gered?

J: Claro, claro, claro.. hij heeft die gered.. want wij.. niets.. Hij had meer hersens dan wij.. Hij was schoolmeester geweest en muy despabilado.. en muy inteligente.. Hij had aal aan het front gezeten.. en hij kwam hierheenom uit te rusten.. een maand of anderhalf en toen gebeurde dit allemaal.. En het was hij die alles nog redden.. want als alleen wij er waren geweest.. dan hadden ze ons verslonden, comido..

Maar hij wist wat hij moest doen.. anders weet ik niet wat ze gedaan zouden hebben.. de burgemeester.. Die was granero.. een halfbroer van Melchor.. die zelfs op schietafstand niet van hem houdt, ni a tiros.. hahahaha..

J: Ik heb je nu wel genoeg verteld, he. Ik praat al zo lang..

H: Ik heb nog een vraag voor je, die ik aan iedereen stel. Als je terugkijkt op je leven, wanneer was de gelukkigste periode uit je leven..

J: Ik? Gelukkig? Hahaha.. ik ben altijd gelukkig geweest.. Dat is waar.. ik heb een temperament.. waardoor ik altijd gelukkig ben.. Maar dat is niet alleen een kwestie van temperament, he.. no.. no. Tot en met in de gevangenis was ik gelukkig.. het was alsof we thuis waren.. alsof het ons huis was.. maar dat was niet alleen temperament..

H: Wat is de ellendigste periode van je leven geweest?

J: Pues.. la mas miseria en mi vida.. in de franse concentratiekampen.. Op z'n minst de eerste negen maanden.. dat was zwaar.. bijna geen eten.. We kregen met kerst.. het kerstmaal een worteltje en een halve kop bouillon.. en dat was het kerstmaal.. dus je kunt wel nagaan wat de gewone dagelijkse

maaltijd was.. En dat deed de Franse regering expres.. want ze wilde dat de jeugd weg zou gaan.. want die hadden ze nodig.. in de armada.. in het leger. En zeg me.. als je jong bent en je hebt honger.. 'vamos a la legioen, we gaan naar het legioen.. vamos'..want ze zouden daar kunnen van alles kunnen eten.. ze kregen eten van het land en alles.. En later kwamen ze ons halen om in de batallones de trabajo te werken.. dat was semi-militair werk.. en anderen haalden ze op om op het land te gaan werken.. en mij wilden ze op het land.. Toen die vrouw mij nodig had.. omdat haar man het leger in was gegaan.. heb ik daar gewerkt.. en het land in produktie gehouden.. en daar kreeg ik te eten.. en hier bleef hier 7 maanden.. zonder een woord frans te spreken.. zonder ook maar iets te begrijpen.. ik leefde als een oso, een beer.. en dat is slecht.. maar ik had geduld geoefend.. oh.. dat gaat ook wel weer voorbij..

H: En je hoopte nog steeds naar Spanje terug te gaan.

J: Hombre, claro.. die hoop hadden we nooit opgegeven.. maar we hadden nooit gedacht dat dit zo lang zou duren..

Het was altijd: 'volgende maand'.. maar toen de oorlog tegen de Duitsers was afgelopen.. toen zeiden we al: 'hier gaan we verliezen.. degenen die gewonnen hadden waren de Franquisten..' Want we hoopten.. dat is de waarheid.. dat we dachten dat de democratieen ons zouden helpen.. dat ze Franco niet zouden tolereren.. omdat ze met de geallieerden niets van doen hadden.. En daarna begon dat handjeklap met de Amerikanen en de Russen.. en Amerika zocht vriendschap.. en kwam hier toen met de bases..

Een verhaal over de bevrijding van Frankrijk door de Amerikanen. De Gaulle wilde niet dat zij nog verder gingen in de bevrijding (van Spanje). Toen de koude oorlog waarin de Amerikanen bases en wapens en manschappen in Spanje installeerde, diezelfde Amerikanen..

De Amerikanen waren binnen een maand in Parijs.. en een maand later waren ze in de Pyrineeen.. maar die lieten ze zo.. daar trokken ze niet overheen.

EINDE 1e deel.

Dit volgende gedeelte nam ik op toen we José in z'n huis in Tours bezochten. We gingen op goed geluk bij hem op bezoek, omdat we geen telefoonnummer hadden.

Hij woont alleen nadat hij iets van 20 jaar met een vriend samen heeft gewoond. Met z'n 86 jaar is hij wat doof en traag, maar redt zich uitstekend. Hij stond erop dat we bleven eten en hij bereidde ons een eenvoudige maaltijd. De serveten en handdoekjes lagen in het vriesvak van een niet werkende koelkast. Hij was een mes kwijt en we aten dus met de zakmessen op tafel. En natuurlijk moest er naar z'n nichtje in Fraga gebeld worden. Ana liet Juan daarna terugbellen.

Iedereen lijkt zo blij om je te horen, maar niemand neemt het initiatief door op te bellen.

Ik begon ergens midden z'n verhaal op te nemen.

We vielen met de socialisten op de band. Er waren wel wat republikeinen in de comarca van de Cinca, bijna geen socialisten. In Monzón zat wel een groep van vier of vijf socialisten..